

Prostorni aspekt demografske revitalizacije: rad na daljinu kao demografska mjera

doc. dr. sc. Tado Jurić
Odjel za povijest Hrvatskog katoličkog sveučilišta
tado.juric@unicath.hr

Uvod¹

Europska unija suočava se s demografskim izazovima uzrokovanim padom nataliteta, starenjem radno sposobnog stanovništva i jednosmjernim migracijama s periferije prema jezgri EU-a; k tome su ilegalne migracije dodatni velik izazov. Ovi procesi će utjecati na sve građane Unije ali i na njen geopolitički značaj (Jurić, 2021a: 21).

Demografske promjene u EU-u se odvijaju u nepomirljivim okolnostima pri čemu se sve članice suočavaju s nedostatkom mladog radno sposobnog stanovništva potrebnog za osiguravanje mirovinskog i zdravstvenog fonda za svoju sve stariju populaciju, dok se istodobno političkim rješenjima treba izbjeći rastuća društvena i politička napetost uzrokovana ovim procesima. Ovo pitanje se do sada rješavalo samo parcijalno i to na način da su se bogate članice pozivale na slobodu kretanja i vrbovale mladu radnu snagu iz periferije EU-a. Međutim, ovi trendovi iseljavanja s periferije u jezgru EU-a najavljuju ozbiljna politička previranja pa tako Poljska i Mađarska, ističući između ostalih i ovo pitanje, najavljuju i mogući izlazak iz Unije.

Vrijeme je svakako sazrijelo da se postavi istraživačko pitanje mogu li demografski izazovi s kojima je suočena EU i parcijalni odgovori na njih ozbiljno ugroziti temelje liberalne demokracije u Europi. Koliko god je neoliberalna doktrina prema kojoj su razvijene zemlje oduvijek privlačile mlade ljude ekonomski razumljiva, s aspekta kohezijske politike i solidarnosti EU-a, takve politike vode daljnjoj stratifikaciji i sprječavaju ekonomsku i društvenu konvergenciju. U široj regiji jugoistočne Europe (JIE), negativni efekti slobode kretanja unutar EU-a već su doveli do brojnih po socijalne sustave devastirajućih posljedica. Stoga demografske promjene i migracije radno sposobnog stanovništva treba shvatiti kao ključno pitanje koje se mora uzeti u

¹ Ovaj rad je predstavljen na godišnjoj konferenciji Hrvatskoga politološkog društva *Hrvatski politološki razgovori 2021. – Tako mlada, a već stara: društvene, ekonomske i političke posljedice depopulacije Hrvatske* 5. studenog 2021.

obzir u svim politikama EU-a, od mirovina i zapošljavanja, regionalnog planiranja, obitelji i obrazovne politike, kao i politike useljavanja i integracije (Jurić i Hadžić, 2022).

Postojeći trend jednosmjernih migracija stvara društvenu percepciju nepravde unutar Unije koja je evidentna kako u siromašnim tako i u bogatim članicama. U siromašnim državama članicama i na europskoj periferiji negativni učinci slobode kretanja utječu na njihovo daljnje ekonomsko i društveno osiromašenje (Lang i Lang, 2019). U bogatim državama članicama ovaj proces, prema percepciji domicilnog stanovništva, pogoršava uvjete na tržištu rada (socijalni damping), stvara mogućnost zlorabe socijalnih davanja; dok pri neuspješnoj integraciji useljenika rezultira i povećanjem animoziteta. U konačnici sve to vodi klimi sklonoj nacionalističkim i protueuropskim osjećajima i na kraju može završiti prijetnjom liberalnoj demokraciji. Stoga bi sve države članice i institucije EU-a trebale smanjiti štetne učinke slobode kretanja dok se ne dogodi najgori scenarij.

Metodologija i cilj

Ovaj će rad pokušati pokazati da bi rad od kuće ili rad na daljinu mogao biti adekvatan odgovor na demografske izazove s kojima se suočava Hrvatska ali i EU u cjelini. Rad se temelji na analizi demografskih mjera koje su uvedene u pojedinim državama članicama te statističkim pokazateljima Eurostata. U svrhu argumentacije da bi *teleworking* (rad na daljinu) mogao biti jedna od korisnih popratnih demografskih mjera za revitalizaciju Hrvatske i EU-a, u radu koristimo više međunarodnih istraživanja i jedno nacionalno. Osnovna teza rada je da se demografska struktura Unije ne može poboljšati samo pronatalitetnim mjerama, već je ključno zadržati stanovništvo u regijama s naglo smanjenim brojem stanovnika i tako oživjeti periferiju Unije.

Demografske promjene u Uniji i pregled nacionalnih demografskih mjera

Europa je jedini kontinent koji je protekloga desetljeća doživio demografski pad. Dok je Europa 70-ih godina prošlog stoljeća činila 14 posto svjetskoga stanovništva, danas čini svega 6 posto (Jurić 2021a), s tendencijom prema padu na 4 posto u idućih pola stoljeća. K tome je i kontinent s najstarijom populacijom. Osim demografskih problema, u Europi postoji i ozbiljan izazov povezan s ilegalnim migracijama. Prema Krastevu (2019), izbjeglička kriza 2015. dovela je do svojevrsnog efekta „11. rujna“ u Uniji. Različite geopolitičke napetosti, rastući nacionalizam kao i polarizirajuća i populistička retorika u vezi s ilegalnim migracijama, stvorile su novu podjelu – posebno između istočnih i zapadnih država. Jedan dio populacije vidi ilegalnu migraciju kao priliku za obnovu svog tržišta rada, dok je drugi vide kao prijetnju vlastitome identitetu i nacionalnoj državi.²

² U idućih 50 godina predviđa se smanjenje radno sposobnog stanovništva u Europi za 18 posto. Istovremeno se očekuje porast populacije koja će trebati dugotrajnu skrb za 4 milijuna do 2030. Niska stopa nataliteta i veći očekivani životni vijek dovest će do starije strukture stanovništva, što je razvoj koji je već očit u nekoliko država članica EU27. Mladi (0 do 14 godina) danas čine 15,2 posto stanovništva EU27, dok radno sposobni (15 do 64 godina) čine 64,6 posto stanovništva (Jurić 2021a). Starije osobe (65 ili više godina) čine 20,3 posto populacije (povećanje od 2,9 postotnih bodova u odnosu na deset godina ranije) (Eurostat, 2022). Kohorta populacije u dobi od 65 godina ili stariji činit će 31,3 posto stanovništva EU27 do 2100. godine, u usporedbi s 20,2 posto u 2019. (Eurostat, 2020).

Jurić, Rad na daljinu kao demografska mjera

Prema UN-u, dvije trećine zemalja u Europi uvele su neku vrstu mjera poticanja nataliteta, od novčanih bonusa za svako rođeno dijete, preko poreznih olakšica, do plaćenog porodiljnog dopusta (IOM 2020). Ipak, njihov je uspjeh u pravilu izostao (Vollset, Goren, Yuan i dr., 2020).

Europa je jedini kontinent koji je protekloga desetljeća doživio demografski pad

Estonija je, primjerice, osim dječjeg doplatka i povoljnih jaslica i vrtića, uvela naknadu od 300 eura mjesečno obiteljima s troje ili više djece, a 400 eura za obitelji sa sedmero ili više djece (Stošić, 2021). K tome je 2004. uvela plaćeni roditeljski dopust od godinu i pol. Njemačka je u posljednjih 10 godina uvela niz obiteljskih politika – uključujući povećanje naknade za roditeljski dopust na dvije trećine prihoda za prvu godinu, zakonsko pravo na jaslice nakon što dijete navrší prvu godinu života, povećanje broja jaslica i mjesta u njima, kao i opciju za roditelje da rade na pola radnog vremena i svejedno primaju naknadu (Stošić, 2021). Finska je na nacionalnoj razini uvela

čitav niz obiteljskih potpora – od zajedničkoga roditeljskog dopusta koji traje do devet mjeseci i iznosi 70 posto plaće, do dječjeg doplatka koji iznosi od 95 eura mjesečno za prvo dijete do 182 eura za peto dijete. K tome, nekoliko je finskih okruga uvelo mjeru „bonusa za bebe“ koji variraju od nekoliko stotina do 10 tisuća eura. Švedska troši tri posto svog BDP-a na naknade za djecu i obitelji (Jurić i Kießig, 2022). Talijanska vlada je 2015. implementirala mjeru „bonus za bebe“ od 80 eura mjesečno do treće godine života djeteta i poreznu olakšicu u istom iznosu za obitelji s niskim primanjima te je povećana i naknada za jaslice ili dadilje s 1 000 na maksimalnih 3 000 eura godišnje, ovisno o obiteljskim приходima (Stošić, 2021). Mađarska vlada uvela je mjeru potpunog oslobođanja od poreza na dohodak za majke s četvero ili više djece. K tome, 2020. najavljeno je otvaranje 21 000 jaslica i vrtića do 2023., subvencioniranje rješavanja stambenog pitanja mladih obitelji, kao i poticaji za kupnju vozila sa sedam sjedala, odnosno većih obiteljskih automobila. 2020. uvedene su i potpore obiteljima u iznosu od gotovo 10 000 dolara za obnovu domova, a smanjen je i PDV na stanogradnju za 5 posto (Stošić, 2021). Francuska troši na obitelji više nego ijedna druga članica OECD-a – oko 3,5 posto BDP-a. Osim mjesečnoga dječjeg doplatka, roditelji dobivaju jednokratnu „dječju stipendiju“ od 950 eura pri rođenju svakog djeteta. Mnogi smatraju da je upravo ovakav sustav glavni uzrok što je pad nataliteta tekao mnogo sporije nego u ostatku Europe (Stošić, 2021).

Trenutni demografski paradoks u Europi jest taj da zemlje južne i istočne Europe, mahom katoličke i tradicionalnije nastrojene nego zapadnoeuropske zemlje, imaju niži natalitet. Za naglasiti je da se u svim državama zemljama Unije uočava kako veći natalitet imaju obitelji imigranata od obitelji starosjedilačkog stanovništva. Bez ovog dodatnog fertiliteta imigrantskih obitelji demografska slika Europe, kao jedinog kontinenta koji bilježi demografski pad, bila bi još znatno lošija (Jurić i Kießig, 2022).

Francuska troši na obitelji više nego ijedna druga članica OECD-a

Demografska struktura EU-a se pak ne može poboljšati samo pronatalitetnim mjerama, već je ključno zadržati stanovništvo u regijama s naglo smanjenim brojem stanovnika i oživjeti periferiju Unije. Naime, 2019. 31 milijun Europljana živjelo je u regijama s naglo smanjenim brojem stanovnika (Eurostat, 2020).

Prema procjenama UN-a, prostor Hrvatske i Zapadnog Balkana gubi stanovništvo takvim intenzitetom da je taj prostor postao jedno od demografski najugroženijih područja svijeta (IOM, 2020). Tijekom posljednjih 30 godina, gotovo 8 milijuna iselilo je iz JIE (oko 17 posto stanovništva ranih 1990-ih) (Atoyan, Christiansen, Dizioli i dr., 2016). U široj regiji JIE (58 milijuna ljudi), Hrvatska i BiH posebno su pogođene (Jurić, 2021a). Unatoč problemu iseljavanja, ova je tema u nacionalnoj i europskoj politici potpuno marginalizirana. Problemi koji su doveli do masovnog iseljavanja mladih iz Hrvatske i šireg područja JIE nisu samo povezani samo s ratom i političkom i gospodarskom nestabilnošću u posljednja tri desetljeća. Oni su dio strukturne prirode i rezultat su sustavnog zanemarivanja ovog pitanja (Jurić, 2017).³

EU bi mogla pristupiti rješavanju demografskog problema na tri načina. Najočitije (i najvjerojatnije) rješenje je da Unije i njene države članice olakšaju useljavanje državljana trećih zemalja, čime bi se popunila upražnjena mjesta i poboljšala demografska struktura. Međutim, ovo je vrlo kontroverzno rješenje koje postavlja mnoga nova pitanja i nailazi na neodobranje država članica istočne i jugoistočne Europe (Jurić, 2021b). Drugi pristup bio bi jačanje fiskalnih transfera državama članicama i zemljama europske periferije na koje najviše utječu negativni učinci slobode kretanja – kao svojevrsna naknada. To bi se moglo postići povećanjem transfera iz postojećih fondova i osnivanjem novih fondova poput fonda za nezaposlene u cijeloj Uniji. Međutim, trenutno stanje ne daje mnogo nade u tom smjeru (Jurić, 2021a). Konačno, treća bi mogućnost bila rekonceptualizacija državljanstva Unije (Lang i Lang, 2019). Taj bi koncept podrazumijevao zajednički mirovinski i zdravstveni sustav u EU-u. Međutim i to je nerealno očekivati u trenutnoj konstelaciji političkih moći.

Nasuprot tome, pronatalitetne mjere u većini država članica Unije, kako je već spomenuto, nisu dovele do demografskog oporavka i očekivanih učinka (Vollset, Goren, Yuan i dr., 2020). Budući da su sve mogućnosti za demografsku revitalizaciju Europe ili nerealne ili politički neprihvatljive za sve članice, kao rješenje u nastavku predlažemo jedinu realnu opciju koja bi kratkoročno mogla dovesti do poboljšanja demografske slike EU-a, a to je *teleworking* ili rad na daljinu.

Pandemija i nova ekonomija rada na daljinu

Pod utjecajem četvrte industrijske revolucije koja je naročito ubrzana pandemijom COVID-19 (v. Jurić 2021c) stvoren je potpuno novi oblik gospodarstva – rad na daljinu. Naša je pretpostavka da će ovaj novi oblik gospodarstva, takozvana „ekonomija rada od kuće“, imati dalekosežne posljedice na demografska pitanja i trendove. Naime, sve češća primjena rada na daljinu mogla bi krajem ovog desetljeća smanjiti potrebu za privlačenjem radne snage na odredišta u Njemačkoj i drugim područjima jezgre EU-a kompenziranjem radne snage radom na daljinu. Time bi ova transformacija načina rada mogla pozitivno utjecati i na smanjenje iseljavanja s periferije EU -a. Ovaj bi proces mogao pozitivno utjecati i na nekoliko drugih aspekata, poput povratka dijela iseljenika sa Zapada (Jurić, 2021a: 364).

Tijekom pandemije rad na daljinu bio je nužan za mnoge tvrtke. Istodobno, stigma povezana s radom na daljinu nestala je, a počele su se uočavati i koristi kako za poslodavce tako i

³ Primjerice, 2021. niti jedna od zemalja Zapadnog Balkana kao niti Hrvatska, nije imala službenu migracijsku strategiju.

Jurić, Rad na daljinu kao demografska mjera

zaposlenike (Courtney, 2021a). Istraživanja pokazuju da danas većina tvrtki u Sjedinjenim Državama želi nastaviti s nekim oblikom rada na daljinu i u takozvanom postpandemijskom razdoblju. anketa menadžera koju je provela tvrtka Gartner pokazala je da 80 posto tvrtki planira omogućiti zaposlenicima da rade barem dio vremena na daljinu i nakon pandemije, dok će 47 posto tvrtki omogućiti zaposlenicima raditi puno radno vrijeme od kuće (Courtney, 2021a). U istraživanju međunarodne tvrtke za profesionalne usluge PwC, provedenom na uzorku od 669 izvršnih direktora velikih kompanija u Sjedinjenim Državama, 78 posto njih navodi da će rad na daljinu biti dugoročna strategija (PwC, 2021). U istraživanju portala *FlexJobs* (2021) 65 posto ispitanika izjavilo je da želi nastaviti raditi na daljinu, a 31 posto preferira hibridno radno okruženje. Za 27 posto radnika mogućnost rada od kuće toliko je važna da su spremni prihvatiti i smanjenje plaće do 20 posto kako bi i dalje mogli raditi na daljinu. Štoviše, 81 posto izjavljuje da bi bili lojalniji svom poslodavcu ako bi imali fleksibilne mogućnosti rada (Courtney, 2021a). U Hrvatskoj slične rezultate pokazuje istraživanje portala *Agroklub* (2021).

**Rad na daljinu usporio
bi odljev mozgova s
periferije Hrvatske, ali
i Unije**

Prema Nicholasu Bloomu (Wong, 2021), Sjedinjene Države postaju „ekonomija rada od kuće“ jer danas gotovo dvostruko više zaposlenih radi od kuće nego na uobičajenom radnom mjestu. Naime, u Sjedinjenim Državama je tijekom 2021. 42 posto radne snage radilo puno radno vrijeme od kuće, oko 33 posto se nalazilo na uobičajenom radnom mjestu a preostalih 26 posto radilo je hibridno. Bloomovo istraživanje nedvojbeno pokazuje da zaposlenici koji rade od kuće trenutno čine više od dvije trećine američke gospodarske aktivnosti. Isto istraživanje

pokazuje da su očekivanja kako će se udio radnih dana provedenih kod kuće povećati četiri puta u odnosu na razinu prije pandemije, s 5 na 20 posto (Wong, 2021). Uobičajena strategija je da zaposlenici rade od kuće jedan do tri dana u tjednu, a ostatak vremena dolaze u ured.

Kako se ne bi stekao dojam da je rad na daljinu poželjan samo u Sjedinjenim Državama, Cisco (2021) navodi da je sklonost radu na daljinu najaglašenija u Aziji i Latinskoj Americi, tako da je 90 posto Indijaca, 80 posto Kineza i 75 posto Brazilaca izjavilo da bi jednako kvalitetno radilo izvan ureda. Važno je i naglasiti da telekomunikacijska infrastruktura Hrvatske u usporedbi sa Sjedinjenim Državama ne zaostaje, čak naprotiv, postoji i bolja pokrivenost signalom nego je to slučaj u Sjedinjenim Državama ili pak Njemačkoj.

U Hrvatskoj je u studenom 2021. portal *Agroklub* (2021) proveo anketu „Povratak na selo“. U anketi je sudjelovalo 249 ispitanika iz svih hrvatskih županija. Ipak, anketa je provedena slučajnim odabirom i nije reprezentativna. Prema rezultatima ove ankete 90 posto ispitanika ima želju ići živjeti na selo (muškarci 70 posto, žene 30 posto, prosječne dobi od 30 do 60 godina). Od ukupno anketiranih, 77 posto je bilo zaposleno. Četvrtina ispitanih je radila u državnoj službi. Dvije trećine anketiranih kao motiv za odlazak na selo navodi sljedeće: miran život, manje stresa povoljnije rješavanje stambenog pitanja i proizvodnju vlastite hrane. Vrlo važni su im infrastruktura (internet, škole), dostupnost radnih mjesta i poticaji (za kupnju, izgradnju ili adaptaciju nekretnine) (*Agroklub*, 2021).

Prednosti rada na daljinu kao mjere demografske revitalizacije

Rad na daljinu usporio bi odljev mozgova s periferije Hrvatske, ali i iz Unije. Ova bi mjera mogla ponovno naseliti velika napuštena područja Hrvatska, ali i biti primjer ostalim periferijama EU-a. Mjera bi mogla dati novi poticaj napuštenim ili demografski ranjivim područjima i omogućiti radnicima da napuste gradove s visokim životnim troškovima. Time bi se i nekontrolirani rast cijena nekretnina u Zagrebu i Splitu doveo u red. Nadalje, rad na daljinu bi smanjio potrebu mladih za životom u velikim gradskim središtima kako bi povećali šanse napretka u karijeri, smanjio bi emisiju CO₂ zbog manje potrebe kretanja, rasteretio gužve na zagrebačkim prometnicama te omogućio povratak dijela iseljenika sa Zapada (ukoliko bi ga EU prihvatila) dok bi u slučaju nastavka potencijalnih novih pandemija i terorističkih napada, život u provinciji mogao postati čak i nužda (Jurić, 2021b).

Rad od kuće je ekološki prihvatljiv

Istraživanje *Global Workplace Analytics* (2021) pokazuje da se kada primjerice 3,9 milijuna zaposlenika radi od kuće barem pola vremena emisije stakleničkih plinova smanjuju ekvivalentno kao kada bi više od 600 000 automobila u Sjedinjenim Državama nestalo iz prometa tijekom cijele godine. Prema Emily Courtney (2021b), rad od kuće ima isti utjecaj na kvalitetu zraka kao i sadnja cijele šume od 91 milijuna stabala.

Rad na daljinu je produktivniji

Radnici na daljinu su 35 posto do 40 posto produktivniji od svojih kolega u uredu. Prema statistikama na temelju učinka u 2020., 94 posto ispitanih poslodavaca izvijestilo je da je produktivnost tvrtke ista (67 posto) ili veća (27 posto) otkad su zaposlenici počeli raditi od kuće tijekom pandemije (Work Place Analytics, 2021).

Rad na daljinu dovodi do boljeg mentalnog zdravlja

Istraživanje *Mental Health America* pokazalo je da su ispitanici kojima je omogućen rad na daljinu boljeg mentalnog zdravlja (Courtney, 2021b).

Rad na daljinu bi mogao utjecati na nekontrolirani rast cijena nekretnina

Rad na daljinu omogućuje napuštanje gradova s visokim životnim troškovima te pronalazak više prostora za svoju obitelj (postoji korelacija između životnog prostora i broja djece) (Jurić, 2021a). Rad od kuće potaknuo je 27 posto ispitanika iz navedenog istraživanja *FlexJobs* da promjene ili razmisle o promjeni mjesta života; u pravilu izbjegavajući velika gradska središta i njihovu blizinu. Bloom predviđa da će rast gradskih središta usporiti jer uredi u gradovima više neće biti potrebni u omjeru kao prije (Wong, 2021). Prema Bloomovim projekcijama, očekuje se revitalizacija predgrađa i ruralnih područja. Umjesto izgradnje više uredskih nebodera, poslovanje će se premjestiti u industrijske parkove, predgrađa i ruralna područja s niskim zgradama. Time bi se nesumnjivo postigla i bolja raspodjela stanovništva, kako u Hrvatskoj tako i na razini cijele Unije (Jurić 2021b).

Rad na daljinu mogao bi dovesti do umanjenja straha od supstitucije stanovništva

Glavna nada za porast stope radno sposobnog stanovništva u zapadnoj Europi je useljavanje iz takozvanih trećih zemalja. Međutim, veliki dio Europljana ne želi značajno doseljavanje radne snage iz Afrike ili Azije.

Jurić, Rad na daljinu kao demografska mjera

Među narodima jugoistočne Europe postoji izražen strah od takozvane „zamjene stanovništva“ (v. Sterc i Komušanac, 2012). Prema toj tezi, domaće stanovništvo zamijenit će migranti iz Afrike i Azije, a taj strah je posebno izražen nakon velike migracijske krize 2015. godine. Jedan dio hrvatskih građana promatra trenutni fenomen migracija kroz prizmu teze da EU u mirnodopskim prilikama pretvara Hrvatsku u „europsku kuću za odmor“, dok u kriznim u svoj „štit“ od masovnih ilegalnih migracija iz Azije i Afrike (Jurić, 2021a: 364).

Unija bi trebala biti zainteresirana za podršku projektu rada na daljinu jer joj ne bi trebalo biti u cilju imati ispražnjene vanjske granice u kontekstu ilegalnih migracija. Naime, postoji jasna korelacija između iseljavanja iz pograničnih krajeva i porasta ilegalnih prijelaza granice (Jurić, 2021a: 23).

Rad na daljinu usporava odljev mozgova

Mlade generacije, odnosno milenijalci i generacija Z, traže položaje koji nude fleksibilnost radnog mjesta (Prossack, 2021) i bolju ravnotežu između posla i privatnog života. Rad na daljinu stoga može usporiti odljev mozgova jer mladi ne bi bili primorani napustiti svoje zavičaje u potrazi za poslovnim mogućnostima i napretku u karijeri. Dakako, ovo ne znači da bi isključivi model rada trebao biti samo na daljinu. Mogu se uspostaviti modaliteti prema kojemu bi radnik, primjerice, trebao jednom u dva tjedna doći u središnjicu i sl.

Opterećenje žena u kućnom uredu je veće jer žene često obavljaju uobičajene kućanske poslove i brinu se o djeci dok rade od kuće

Prepreke i ograničenja predložene mjere

Rad na daljinu nosi sa sobom i čitav niz prepreka i nedostataka. Neki su poslovi odlično prilagođeni radu na daljinu, dok gotovo polovica radnika ne može raditi na daljinu. Portir, vozač, stjuardesa ili medicinska sestra, primjerice, nikada neće moći raditi na daljinu. Nasuprot tome, neki su poslovi odlično prilagođeni radu na daljinu (Jurić, 2021b). Mnogi radnici nemaju radne uvjete, prostor ili dovoljne internetske kapacitete za učinkovit rad od kuće. Potrebne su promjene i napredak IT infrastrukture u brojnim dijelovima Europe. Postoje i problemi sa sigurnošću i osiguranjem podataka, stoga bi trebalo osigurati sigurnosnu obuku. Studije također pokazuju da je otegotna okolnost to što radnici na daljinu gube kontakt s događajima u tvrtki i drugim zaposlenicima, što može rezultirati nemogućnošću promaknuća (MojPosao.net, 2021).

Studije su pokazale da je opterećenje žena u kućnom uredu veće jer žene često obavljaju uobičajene kućanske poslove i brinu se o djeci dok rade od kuće. Ograničenje ove mjere svakako je i pitanje mogu li oba roditelja raditi od kuće. Kada bi rad na daljinu bio dopušten samo jednom roditelju, povratak ili preseljenje u ruralne krajeve ne bi bio izvediv (Jurić, 2021b).

Kako bi ova mjera uspjela, potrebno je sistematizirati poslove koji se mogu obavljati putem interneta, usvojiti standarde i regulirati ovo područje. Ključna ideja je dopustiti preseljenje radnicima koji se žele preseliti na periferiju i raditi na daljinu. Za poslodavce je nužno da

vedu jasna pravila radnicima kojima dopuste prostornu i vremensku fleksibilnost kao i sankcije za kršenje tih pravila.

Tvrtke u Hrvatskoj koje bi dopustile rad na daljinu mogle bi isprva takav rad omogućavati samo onima koji se kod kuće moraju brinuti o djeci ili bolesnima ili pak onima koji stanuju najdalje od ureda. U prvoj fazi ova bi se mjera u Hrvatskoj najprije odnosila na javni sektor. Smatramo da bi Hrvatska, kada bi vratila samo 2 posto radnika iz Zagreba u periferiju, oživjela mnoge krajeve za koje u suprotnom nema nikakve perspektive. Dakako da pri tome treba voditi računa da se mjera ne pretvori u novu priliku „uhljebništva“. Mjera bi bila neka vrsta nagrade za pokazanu efikasnost u radu pa bi time bila i vrsta poticaja za efikasniji rad u javnom sektoru.

Ako se ova mjera ne bi razmatrala na razini cijele Unije, Hrvatska bi mogla sama krenuti ovim putem i oživjeti svoju periferiju poticanjem povratka nekih radnika koji pokazuju interes. U početku ne treba očekivati značajan zaokret. Međutim, od velike koristi je i kada se samo jedan radnik s obitelji vrati u određeno napušteno područje. Time se daje novi poticaj napuštenim ili demografski ranjivim područjima, što bi moglo utjecati i na odluku nekih drugih da se vrate, kao i na odluku nekih da možda ne napuste ta područja (Jurić, 2021b). Naime, ekonomski razlozi nisu uvijek presudni u motiviranju iseljavanja. Mnogi naši ispitanici potvrdili su da je često razlog njihovog preseljenja činjenica, na primjer, da se njihova djeca nemaju s kime igrati i sl. (Jurić, 2017).

Zaključak

Depopulacija Hrvatske nije samo problem Hrvatske. Naime, pražnjenje pograničnih područja EU-a sigurnosni je rizik za cijelu Uniju jer postoji uzročna veza između povećanog iseljavanja s periferije i porasta ilegalnih migracija. Stoga bi Unija trebala posvetiti znatno više pažnje depopulaciji svoje periferije i jednosmjernoj migraciji iz periferije u jezgru. Vrijeme je svakako sazrijelo da se EU suoči sa svojim demografskim izazovima, a po prvi puta ima i efikasno rješenje u vidu rada na daljinu. U suprotnome, nastavi li se ignorirati ovu temu i davati samo parcijalne odgovore, nije isključena niti ozbiljna ugroza temelja liberalne demokracije u Europi, budući da su nezadovoljni kako radnici na periferiji (uslijed iseljavanjem uvjetovanih urušavanja socijalnih sustava) tako i radnici u jezgri EU-a (uslijed dampinga plaća).

Literatura

- Agroklub (2021). Šterc: Ljude koji daju razvojnu funkciju selu za to treba nagraditi. *agroklub.com*. 12. prosinca. <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/sterc-ljude-koji-daju-razvojnu-funkciju-selu-za-to-treba-nagraditi/72827/>
- Atoyan, R., Christiansen, L., Dizioli, A. i dr. (2016). Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe. *IMF Staff Discussion Notes* 16/7. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf>
- Cisco (2020). The Rise of the Hybrid Workplace. A Global Survey of Executives, Employee Experience Experts, and Knowledge Workers. *cisco.com*. <https://www.cisco.com/c/dam/en/us/products/collateral/collaboration-endpoints/global-workforce-survey.pdf>
- Courtney, E. (2021a). Remote Work Statistics: Navigating the New Normal. *flexjobs.com*. <https://www.flexjobs.com/blog/post/remote-work-statistics/>
- Courtney, E. (2021b). FlexJobs, Mental Health America Survey: Those With Flexible Work Report Better Mental Health. *flexjobs.com*. <https://www.flexjobs.com/blog/post/flexjobs-mha-survey-flexible-work-improves-mental-health/>
- Eurostat (2020). The EU in the world – population. *ec.europa.eu*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=The_EU_in_the_world_-_population
- Eurostat (2022). Population structure and ageing. *ec.europa.eu*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing
- Global Workplace Analytics (2020). Advantages of Agile Work Strategies For Companies. *globalworkplaceanalytics.com*. <https://globalworkplaceanalytics.com/resources/costs-benefits>
- Goldner Lang, I. i Lang, M. (2019). Mračna strana slobode kretanja: kada su u koliziji interesi pojedinca i društva. *Migracijske i etničke teme*, 35(1), 89-116.
- Jurić, T. (2017). Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi. *Migracijske i etničke teme*, 33(3), 337-371.
- Jurić, T. (2021a). *Gastarbeiter Millennials. Exploring the past, present and future of migration from Southeast Europe to Germany and Austria with approaches to classical, historical and digital demography*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Jurić, T. (2021b). Rad na daljinu kao demografska mjera za revitalizaciju Hrvatske i EU. *Perspektive*, 11(3-4), 141-156.
- Jurić, T. (2021c) Google Trends as a Method to Predict New COVID-19 Cases and Socio-Psychological Consequences of the Pandemic. *Athens Journal of Mediterranean Studies*, 8(1), 67-92.
- Jurić, T. i Hadžić F. (2022). Socio-economic consequences of population emigration from Croatia, Bosnia and Herzegovina and Serbia - current situation and perspectives. U: *The Causes and Consequences of Depopulation*, Austrijska akademija znanosti. https://www.oeaw.ac.at/fileadmin/subsites/Institute/VID/PDF/Conferences/2021/Posters/B4_full-paper_Juric-Hadzic.pdf
- Jurić, T. i Kießig, S. (2022) Christian Democratic Parties and Demographic Issues – A Comparative Analysis of German CDU and Croatian HDZ. U: Žižić, J. i Ressler, K. (ur.) *Demokršćanstvo: izvori, postignuća i perspektive* (u objavi).

Krastev, I. (2019). *Što nakon Europe?* Zagreb: TIM Press.

Međunarodna organizacija za migracije (IOM) (2020). World Migration Report 2020. *publications.iom.int*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

MojPosao.net (2021). Rad na daljinu postat će pravilo, a ne iznimka. *MojPosao.net*. <https://www.moj-posao.net/Cesta-Pitanja/Opis/69651/Rad-na-daljinu-postat-ce-pravilo-a-ne-iznimka/6/>

Prossack, A. (2021). 5 Statistics Employers Need To Know About The Remote Workforce. *forbes.com*. 10. veljače. <https://www.forbes.com/sites/ashiraprossack1/2021/02/10/5-statistics-employers-need-to-know-about-the-remote-workforce/>

PwC (2021). It's time to reimagine where and how work will get done. *pwc.com*. 12. siječnja. <https://www.pwc.com/us/en/library/covid-19/us-remote-work-survey.html>

Stošić, P. (2021). Zagreb je ukinuo naknadu za više djece. Kako druge europske zemlje potiču natalitet? *Index.hr*. 13. studenog. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/zagreb-je-ukinuo-naknadu-za-vise-djece-kako-druge-europske-zemlje-poticu-natalitet/2317183.aspx>

Šterc, S. i Komušanac, M. (2012). Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...? *Društvena istraživanja*, 21(3(117)), 693–713.

Vollset, S. E., Goren, E., Yuan, C.-W. i dr. (2020). Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. *The Lancet*, 396(10258), 1285–1306.

Wong, M. (2021). Stanford research provides a snapshot of a new working-from-home economy. *news.stanford.edu*. 29. lipnja. <https://news.stanford.edu/2020/06/29/snapshot-new-working-home-economy/>